

Guidelines for Protected Area Management Categories - Interpretation and Application of the Protected Area Management Categories in Europe", published in 2000 by IUCN WCPA and EUROPARC Federation with assistance of the World Conservation Monitoring Centre

**Smernica
pre manažmentové kategórie chránených území**

**Interpretácia a využitie
manažmentových kategórií chránených území v Európe**

IUCN Svetová komisia pre chránené územia,
EUROPARC
s podporou Svetového ochranárskeho monitorovacieho centra

Druhé, upravené vydanie
2000

Copyright: (2000) Federácia EUROPARC a IUCN (Svetový zväz ochrany prírody – The World Conservation Union)

Citovanie: EUROPARC a IUCN (2000). Richtlinien für Managementkategorien von Schutzgebieten - Interpretation und Anwendung der Management Kategorien in Europa. EUROPARC a WCPA, Grafenau, Deutschland. 48 pp.

Adresa vydavateľa pôvodnej anglickej verzie:
EUROPARC Expertise Exchange
c/o Föderation EUROPARC, Kröllstraße 5,
D-94481 Grafenau
Nemecko
Tel.: +49/8552/961021, Fax: +49/8552/961019
e-mail: eee.europarc@t-online.de

Slovenský preklad nemeckého vydania: Zuzana Ohrádková

Obsah

Úvod	07
Časť I Manažmentové kategórie chránených území	08
Kapitola 1 Všeobecne	09
Kapitola 2 Podklady	11
Kapitola 3 Využívanie kategórií	16
Časť II Manažmentové kategórie	20

Úvod*

Systém IUCN na klasifikáciu chránených území rozlišuje šesť manažmentových kategórií.

Tento systém treba výslovne chápať tak, že každá z kategórií je hodnotná niečím iným. Ich číslovanie I až VI nevyjadruje žiadnu hierarchiu. Toto široké spektrum kategórií by malo pokryť celý rozsah záujmov, ovplyvňujúcich chránené územia.

Cieľom tohto dokumentu je vysvetliť, ako správne interpretovať Smernicu IUCN pre manažmentové kategórie chránených území pre Európu. Základným princípom je zachovať kritériá a manažmentové ciele jednotlivých kategórií a neoslabovať ich v Európe ani inde na svete.

Pri vyhlasovaní chránených území a ich zaradovaní do príslušnej manažmentovej kategórie zohrávajú dôležitú úlohu nasledujúce, pre Európu charakteristické zvláštnosti:

- aj napriek tomu, že Európa je pomerne malý kontinent, zahŕňa veľmi rôznorodé a odlišné suchozemské a morské územia.*
- nachádza sa tu rozsiahla historicky podmienená kultúrna krajina s vysokou hodnotou. Je výsledkom veľmi dlhého historického vývoja, osídlenia a využívania krajiny, počas ktorého bola krajina menená, niekedy v súlade s prírodou.*
- s výnimkou častí severnej a východnej Európy sa tu takmer nevyskytujú rozsiahle, nedotknuté územia.*
- majetkové pomery a užívateľské práva týkajúce sa pôdy sú veľmi komplikované a územie je často rozdelené na veľmi malé parcely.*
- Európa je prirodzene rozčlenená na pomerne malé územia jednotlivých typov krajiny. Trvalé využívanie krajiny viedlo k silnému nárastu rozmanitosti biotopov so šachovnicovito rozloženými kultúrnymi a prírodnými územiami. Táto východisková situácia často vedie k vysokej biodiverzite; je všeobecne známe, že rozšírenie mnohých živočíšnych a rastlinných druhov priamo súviselo s pozmenením stanovišť vplyvom človeka.*
- Európa je rozdelená na mnoho malých štátov. V niektorých má spolkové štátne zriadenie ešte ďalšie (nižšie) politické rozdelenie. Výsledkom je*

mnohotvárnosť právnych noriem týkajúcich sa chránených území, ktoré sa dajú navzájom veľmi ťažko zosúladiť.

- veľkú časť Európy ovplyvňuje vysoká hustota obyvateľstva, a tým existencia rozvinutej infraštruktúry a vysokého životného štandardu obyvateľov.

*) (Všetky vysvetlivky a interpretácie dopĺňajúce pôvodný text "Smernice pre manažmentové kategórie chránených území" sa vzťahujú na situáciu v Európe a sú označené tučno kurzívou.)

Časť I

Manažmentové kategórie chránených území

Kapitola 1. Všeobecné

Už takmer celé štvrtstoročie poskytuje IUCN prostredníctvom svojej Komisie pre národné parky a chránené územia (CNPPA, v súčasnosti WCPA), medzinárodnú pomoc pri klasifikovaní chránených území. Účelom tohto poradenstva je

- zvyšovať povedomie štátnej moci o význame chránených území;
- podnecovať štátnu moc k vytváraniu sietí chránených území, ktorých manažmentové ciele by zohľadňovali národné a miestne danosti;
- vnášať poriadok (zrozumiteľnosť) do veľkého množstva rozdielnych kategórií, ktorými sa označujú chránené územia;
- stanovením medzinárodných štandardov zjednotiť porovnávanie medzi jednotlivými krajinami na globálnej a regionálnej úrovni;
- vytvoriť rámec pre zber, spracovanie a odovzdávanie dát medzi chránenými územiami a
- všeobecne viesť pri ochrane prírody k výmene myšlienok a vzájomnému porozumeniu medzi všetkými.

Prvým krokom bolo definovanie pojmu „národný park“ prostredníctvom valného zhromaždenia IUCN v roku 1969. Priekopnícka práca, ktorú vykonal Dr. Ray Dasmann, viedla v roku 1973 k zverejneniu provizórneho systému kategórií IUCN. V roku 1978 uverejnila IUCN správu Komisie IUCN pre národné parky a chránené územia s názvom Kategórie, ciele a kritériá chránených území, ktorá bola pod vedením Dr. Kentona Millera spracovaná z podkladov CNPPA Komisie pre kritériá a nomenklatúru (CNPPA Committee on Criteria and Nomenclature). V tomto referáte bolo navrhnutých nasledujúcich desať kategórií:

I vedecká rezervácia/prísna prírodná rezervácia

II národný park

III prírodná pamiatka

IV prírodná rezervácia/riadená prírodná rezervácia/územie divočiny

V chránené suchozemské/morské územie

VI chránené územie so starostlivosťou o zdroje

VII prírodné biotické územie/antropologické chránené územie

VIII riadený areál s viacnásobným využitím/územie so starostlivosťou o zdroje

IX biosférická rezervácia

X lokalita Svetového dedičstva (prírodného)

Tento klasifikačný systém sa veľmi rozšíril. Stal sa súčasťou rôznych národných právnych predpisov, celosvetovo sa využíval pri komunikácii medzi správami chránených území a slúžil ako základ Zoznamu národných parkov a chránených území Organizácie spojených národov" (United Nations List of National Parks and Protected Areas), pričom aj novšia klasifikácia zachováva kategórie I až V.

Aj napriek tomu však vznikla požiadavka prepracovať pôvodný klasifikačný systém z roku 1978 a zohľadniť v ňom najnovšie skúsenosti. Rozdiely medzi jednotlivými kategóriami neboli vždy dostatočne zreteľné a posilnenie vyžadovala ochrana mora. Kategórie IX a X neboli typickými manažmentovými kategóriami; išlo skôr o medzinárodné označenia prekrývajúce sa s inými kategóriami. Pri niektorých kategóriách bola snaha o ich voľnejší výklad, aby vyhovovali celosvetovo rozdielnym označeniam. Modernizáciu si vyžadoval koniec-koncov aj samotný jazyk klasifikácie a jej podkladu -- koncepcie, zohľadňujúcej nové chápanie prírodného prostredia a jeho zmien vplyvom človeka, ktoré sa vyvinulo počas predchádzajúcich rokov.

Z týchto dôvodov ustanovila CNPPA v roku 1984 skupinu, ktorej úlohou bolo prehodnotiť a v prípade potreby aj opraviť klasifikačný systém. Pritom sa museli zohľadniť aj viaceré uznesenia valného zhromaždenia, týkajúce sa záujmov domorodého obyvateľstva, území divočiny a chránených suchozemských a morských území. Správa pracovnej skupiny, prednesená vtedajším predsedom Komisie pre národné parky, Haroldom Eidsvikom bola predložená na zhromaždení CNPPA, ktoré sa konalo počas valného zhromaždenia IUCN v Perthe (Austrália) v novembri 1990. V tejto správe sa navrhovalo ako základ aktualizovaného systému využiť prvých päť kategórií systému z 1978 a zrušiť kategórie VI až X.

Tento návrh bol súhlasne prijatý. Vo februári 1992 bol na IV. Svetovom kongrese o národných parkoch a chránených územiach v Caracase (Venezuela) výrazne prehodnotený. Kongresová pracovná skupina, ktorá sa zaoberala touto témou, predložila okrem iného aj analýzu experta IUCN, Johna Fostera. Členovia pracovnej skupiny prerokovali aj tieto podklady a vyslovili odporúčanie na čo najskoršie vypracovanie novej smernice, ktorá by nahradila smernicu z roku 1978. Kongres tento záujem formálne potvrdil v Odporúčaní č. 17. Na základe tohto Odporúčania prepracovala riadiaca skupina Komisie pre národné parky a predstavenstvo (správna rada) IUCN revidovanú smernicu. Výsledkom je predkladaná smernica, ktorá obsahuje všeobecné odporúčania pre manažmentové kategórie chránených území (časť I) a vysvetľuje každú z týchto kategórií (časť II).

Táto smernica je výsledkom mnohoročného procesu, počas ktorého prebehli rozsiahle analýzy chránených území. Názory, ktoré obhajovali jednotliví zástupcovia boli rozmanité; mnohí sa vyslovili za rozsiahle zmeny smernice z roku 1978, naopak iní boli proti akejkoľvek jej modifikácii. Niektorí vyžadovali rozdielne verzie smernice

pre rôzne regióny sveta, zatiaľ čo iné hlasy žiadali prísne sa pridržovať jednotných kategórií.

Ako konečný výsledok sú teraz k dispozícii kategórie, ktoré

- zodpovedajú princípom schváleným v roku 1978 a potvrdeným správou pracovnej skupiny v roku 1990;
- upravujú smernicu z roku 1978 na dnešný stav a zohľadňujú rokmi nadobudnuté skúsenosti z používania predchádzajúceho systému;
- ponechávajú prvých päť kategórií, ktorých presné znenie a obsah sú však zjednodušené;
- zahŕňajú aj novú kategóriu;
- zohľadňujú potrebu dostatočne flexibilného systému, ktorý vyhovuje rozmanitosti na celosvetovej úrovni;
- sú ilustrované istým počtom príkladov, aby bolo ich využívanie v rozličných častiach sveta ľahšie zrozumiteľné a
- sú manažmentovým nástrojom, nie však úzkym regulatívom.

Kapitola 2. Podklady

Na začiatku bola definícia chráneného územia. Uvedené znenie definície zodpovedá tomu, ktoré vytvorila pracovná skupina na tému „Kategórie“ počas IV. Svetového kongresu o národných parkoch a chránených územiach:

Suchozemské a/alebo morské územie, slúžiace najmä na ochranu a zachovanie biologickej rozmanitosti, ako aj prírodnej a na nej založenej kultúrnej funkcie, a ktoré bude spravované na základe právnych predpisov alebo iným účinný spôsobom.

Táto definícia platí pre celú škálu chránených území. Všetky kategórie musia túto definíciu spĺňať. Aj keď všetky typy chránených území spĺňajú tento všeobecný cieľ daný definíciou, tak v skutočnosti sú nanajvýš rozdielne práve ďalšie ciele, na ktoré je manažment určitého chráneného územia zameraný. Možné sú napríklad nasledujúce hlavné ciele manažmentu chránených území:

- vedecký výskum
- ochrana divočiny
- ochrana druhov a ochrana genetickej rozmanitosti
- zachovanie blahodarných účinkov prostredia
- ochrana zvláštnych prírodných alebo kultúrnych javov
- cestovný ruch a rekreácia
- vzdelanie
- trvalé využívanie zdrojov prírodných ekosystémov
- zachovanie kultúrnych a tradičných zvláštností.

Vzhľadom na možné kombinácie, ktoré môžu uvedené manažmentové ciele vytvoriť a ich rozličnú dôležitosť, zaviedli sa nasledujúce, zreteľne sa navzájom odlišujúce kategórie chránených území. Ich manažment slúži najmä na:

- I. prísnu ochranu (prísna prírodná rezervácia/územie divočiny);
- II. ochrane ekosystémov a oddychu (národný park);

- III. ochrane prírodných javov (prírodná pamiatka);
- IV. ochrane pomocou starostlivosti (chránené územie pre biotopy/druhy);
- V. ochrane suchozemských alebo morských území a rekreácii (chránené suchozemské/morské územie);
- VI. trvalodržateľnému využívaniu prírodných ekosystémov (chránené územie so starostlivosťou o zdroje).

Väčšina chránených území popri tom slúži aj celému radu ďalších menej dôležitých manažmentových cieľov.

Vzťah medzi manažmentovými cieľmi a kategóriami vysvetľuje tabuľka na konci tejto kapitoly. A tento vzťah sa bližšie objasní aj v časti II, kde je každá kategória samostatne opísaná.

Táto analýza tvorí základný podklad, na ktorom IUCN vyvinula medzinárodný klasifikačný systém. Okrem toho treba upozorniť na nasledujúce dôležité znaky:

- základ klasifikácie tvorí prioritný manažmentový cieľ;
- priradenie k určitej kategórii neznamena žiadne ohodnotenie efektívnosti manažmentu;
- klasifikačný systém má medzinárodný charakter;
- národné označenia pre chránené územia sa môžu navzájom mierne odlišovať;
- umožňuje vytvoriť novú kategóriu;
- všetky kategórie sú dôležité a
- zahŕňajú aj stúpajúcu intenzitu ľudských zásahov.

Podkladom klasifikácie je prioritný manažmentový cieľ

Priradenie akéhokoľvek chráneného územia k určitej kategórii sa musí vykonať v prvom rade podľa hlavného manažmentového cieľa, tak ako je stanovený v právnom predpise, na základe ktorého sa chránené územie zriaďuje; ostatné manažmentové ciele majú pre územie len okrajový význam. Takých prístup vytvára pre systém stabilný základ a je veľmi praktický.

Pri zaradovaní určitého chráneného územia do kategórie sa teda musí preskúmať národné zákonodarstvo (alebo iné príslušné podklady, napríklad dohody vyplývajúce zo zvykového práva alebo ciele mimovládnych organizácií), ktorého manažmentové ciele sú pre toto územie prioritné.

Tézu »Podkladom klasifikácie je prioritný manažmentový cieľ« sa musí pre Európu upresniť takto:

Pri priradovaní akéhokoľvek chráneného územia ku kategórii sa musí preskúmať zákonodarstvo príslušného štátu a s ním súvisiace plány, napríklad manažmentové plány a vlastnícke vzťahy, aby sa zistilo, či obsahujú manažmentové ciele ako aj predpoklady na ich uskutočnenie.

Priradenie k určitej kategórii neznamena ohodnotenie efektívnosti manažmentu

Pri výklade systému z roku 1978 bol sklon nesprávne zamieňať mieru účinnosti a ciele manažmentu. Existovalo napríklad niekoľko území, ktoré boli zriadené podľa

zákona s cieľmi zodpovedajúcimi kategórii II – národný park, neskôr boli zaradené do kategórie V chránené suchozemské/morské územie, pretože sa v nich nevykonávala žiadna účinná ochrana pred ľudskými zásahmi. To znamená, že sa zmiešali dve samostatné hodnotenia – aké by územie malo byť a ako bude spravované. IUCN v súčasnosti pripravuje systém, ktorého obsahom je monitoring a zber údajov o efektívnosti manažmentu; len čo bude tento systém hotový, bude spolu s klasifikačným systémom zverejnený, a tak umožní získavať a porovnávať údaje o efektívnosti riadenia na medzinárodnej úrovni.

Medzinárodný charakter klasifikačného systému

Jeden zo základov pri vývoji klasifikačného poriadku spočíval v snahe vytvoriť podklad pre medzinárodné porovnávanie. Systém preto musí byť použiteľný vo všetkých krajinách. Smernice musia byť všeobecné a musia byť dostatočne flexibilné pre aplikáciu na národnej a regionálnej úrovni. Okrem toho vyplýva z medzinárodného charakteru systému ako aj potreby jednotnej aplikácie kategórií, že oprávnenosť stanovenia ich obsahu by mala predsa len prislúchať medzinárodnej úrovni. Tu sa ponúka IUCN prostredníctvom svojej Komisie pre národné parky a chránené územia (CNPPA, teraz WCPA) a/alebo Svetové ochranné monitorovacie centrum (World Conservation Monitoring Centre, WCMC) v úzkej spolupráci s IUCN (napríklad pri tvorbe Zoznamu OSN).

Národné označenia chránených území sa môžu odlišovať

V ideálnom prípade by bol vznikol najprv klasifikačný systém IUCN a všetky národné systémy by sa vytvorili až potom tak, že by tieto štandardizované označenia prevzali. Realita je však taká, že v jednotlivých krajinách existujú národné systémy, ktorých terminológia je absolútne nehomogénna. Tak sa napríklad pod názvom „národný park“ skrývajú v rôznych krajinách veľmi rozdielne obsahy. Mnohé územia, ktoré nesú národné označenie „národný park“, nespĺňajú v plnej miere kritériá uložené systémom z roku 1978 pre kategóriu II. Vo Veľkej Británii sa v národných parkoch nachádza aj ľudské osídlenie a extenzívny spôsob hospodárenia, čo správne patrí do kategórie V. Nová štúdia IUCN preukázala, že v približne 84 % národných parkov v Južnej Amerike sa nachádzajú nezanedbateľné trvalé ľudské sídla; a preto niektoré z týchto chránených území by bolo lepšie zaradiť do inej kategórie.

Keďže tu v minulosti vzniklo mnoho zmätku, sú v časti II tejto smernice uvedené kategórie podľa ich hlavného manažmentového cieľa, rovnako sú tu vysvetlené aj jednotlivé označenia. Uvádza sú tu aj ich vzťah k označeniam z roku 1978.

Rozmanitosť označení bude na národnej úrovni samozrejme pretrvávať aj naďalej. Z tohto dôvodu je tiež nevyhnutné, aby jeden a rovnaký pojem mohol v jednotlivých krajinách označovať vždy niečo iné a aby sa rozdielne označenia v rôznych krajinách používali pre jednu a tú istú kategóriu chráneného územia. O to nevyhnutnejší je

medzinárodný klasifikačný systém, ktorý je založený na manažmentových cieľoch a nie len na samotnom označení.

To, že mnohé krajiny používajú v svojom národnom zákonodarstve výrazy ako »národný park« a »chránené krajinné územie« pre chránené územia, ktorých ciele sa od takto nazvaných kategórií IUCN odlišujú, vedie v Európe k veľkému zmätku. Mnohé národné parky preto nie sú v súlade s kategóriou II. Na základe zložitosti a citlivosti zarad'ovania chránených území v Európe, najmä tých, ktoré sa samé označujú za »národné parky«, vydáva IUCN na požiadanie potvrdenie o príslušnosti ku kategórii, do ktorej chránené územie skutočne patrí.

Zavedenie novej kategórie

V jednom z odporúčaní prijatých v Caracase bola IUCN vyzvaná, aby sa ďalej zaoberala názorom niektorých odborníkov, podľa ktorého by sa mala vytvoriť nová kategória, ktorá by podchytila také prírodné územia, ktorých manažment slúži predovšetkým na „ochranu ich biologickej diverzity na jednej strane, na strane druhej umožňuje aj získavanie produktov a poskytovanie služieb pre spoločnosť trvaloudržateľným spôsobom“. Táto žiadosť bola rešpektovaná vo forme novej kategórie, ktorej prioritný manažmentový cieľ je trvaloudržateľné využívanie prírodných ekosystémov.

Rozhodujúci je manažment územia, ktorý zaručí dlhodobú ochranu a zachovanie biologickej rozmanitosti. Mali by byť splnené štyri predpoklady:

- územie musí vyhovovať požiadavkám všeobecnej definície daného chráneného územia (pozri vyššie) ,
- aspoň dve tretiny územia sa musia nachádzať v prírodnom stave a tento stav sa v nich musí aj zachovať,
- územie nesmie zahŕňať rozsiahle intenzívne využívané poľnohospodárske plochy a
- musí tu existovať pracovisko zodpovedné za manažment územia.

Len územia, ktorý spĺňajú tieto požiadavky, sú vhodné na zaradenie do tejto kategórie.

Všetky kategórie sú dôležité

Číslo jednotlivých kategórií nevyplývajú z ich dôležitosti: všetky kategórie sa využívajú na ochranu prírody a trvalý vývoj. IUCN preto vyzýva všetky krajiny, aby vyvíjali vlastné systémy chránených území, ktoré zohľadnia ich vlastné ciele vo vzťahu k prírodnému a kultúrnemu dedičstvu a v tomto rámci potom využívali niektoré alebo všetky relevantné kategórie. Keďže každá kategória týkajúca sa manažmentu pokrýva len určitú časť, mali by sa krajiny starať o to, aby súhrn kategórií ktoré prevezmú, naozaj zodpovedal všetkým ich potrebám.

... a zahŕňajú aj vzostupnú intenzitu ľudských zásahov

Platí, že jednotlivé kategórie systému obsahujú rozdielne stupne intenzity ľudského pôsobenia. Človek v minulosti pozmenil ekosystémy omnoho výraznejšie, ako sa doposiaľ predpokladalo; žiadne časť Zeme nie je uchránená pred dôsledkami ďalekosiahleho znečisťovania životného prostredia a človekom vyvolanej klimatickej zmeny. V tomto zmysle sa nemôže žiadne územie na Zemi označovať za skutočne „prírodné“. Pojem „prírodný“ sa tu bude teda ďalej používať v zmysle dokumentu Staráme sa o Zem (Caring for the Earth). Za prírodné sa pokladajú:

Ekosystémy, v ktorých od priemyselnej revolúcie (1750) vplyv človeka a) nebol väčší ako akéhokoľvek iného pôvodného druhu a (b) nezmenila štruktúra ekosystémov. Klimatická zmena sa z toho vylučuje.

Podľa tejto definície slúžia kategórie I až III ochrane hlavne tých prírodných území, v ktorých mali ľudské zásahy a zmeny prostredia len obmedzený rozmer, zatiaľ čo v chránených územiach kategórie IV až VI môže mať vplyv človeka a ním spôsobené zmeny v krajine podstatne väčší rozsah.

Je veľmi zložitá definovať prírodný ekosystém a stanoviť presné obdobie, vzhľadom ku ktorému sa bude hodnotiť strata alebo znovunadobudnutie prírodnosti ekosystému. Pravdepodobne ani nie je možné viazať identifikáciu prírodného ekosystému na nejaké konkrétne obdobie .

V tejto smernici bola za východiskový čas zvolená priemyselná revolúcia (1750). Mnohé územia však boli pozmenené už pred rokom 1750 vplyvom ľudského osídlenia, ktoré však neskôr zaniklo.

V niektorých častiach Európy - rovnako ako aj Južnej Amerike alebo Ázii – sa preto nachádzajú v minulosti osídlené územia, ktoré sa po ich opustení postupne "sprírodnili". Keďže v ekosystémoch prebiehajú nepretržité a veľmi rýchle zmeny a vývoj, môže sa pojem »prírodné územie« uplatniť aj na územia, v ktorých skončilo využívanie človekom a prebieha v nich prírodná sukcesia.

str. 14 - text ku grafom:

Údaje v oboch grafoch pochádzajú z databanky Svetového ochranárskeho monitorovacieho centra. Dáta zahŕňajú všetky chránené územia vo všetkých európskych krajinách s výnimkou Grónska. V západnej, strednej a východnej Európe existuje viac než 3 000 chránených území väčších ako 10 km², ktoré spolu pokrývajú viac než 600 000 km² kontinentu, čo je viac než 10 percent jeho celkovej rozlohy.

graf: **Počet chránených území v jednotlivých kategóriách IUCN**

graf: **Chránená plocha v jednotlivých kategóriách IUCN**

Kapitola 3. Využívanie kategórií

Využívanie nových kategórií treba chápať v historických súvislostiach. V súčasnosti spĺňa kritéria špecifikované v Zozname OSN vyše 9 000 chránených území. Všetky

sú zaradené do kategórií I až V systému z roku 1978 (Zoznam OSN neobsahuje kategórie VI až VIII, ale lokality Svetového dedičstva, biosférické rezervácie a územia chránené podľa Ramsarskej konvencie).

Klasifikačný systém našiel v mnohých častiach sveta široké uplatnenie a stal sa základom pre národné právne predpisy. Okrem toho terminológia a spôsob myslenia obsiahnuté v kategóriách zapustili prvé korene a začali sa rozširovať. Z týchto dôvodov sa predkladaná smernica nesnaží umelo zrušiť pôvodný systém, ale naň nadväzuje a má skôr evolučný (vývojový) charakter.

Skúseností získané pri používaní systému z roku 1978 preukázali, že základné kritériá boli príliš úzke na to, aby boli vhodné pre veľmi rozdielne podmienky, nachádzajúce sa v rozličných častiach sveta.

Keďže bola táto smernica vypracovaná s cieľom vytvoriť celosvetový rámec, je omnoho pružnejšia ako bola predchádzajúca. Ustanovenia o zonácii, klasifikácii, inštitúciách, ktoré sú kompetentné riadiť manažment alebo vlastníckych vzťahoch sú širšie než doposiaľ. Pri zaraďovaní chráneného územia do určitej kategórie sa musí brať hlavný zreteľ na to, aby existovali jasné manažmentové ciele a aby boli zabezpečené podmienky tieto ciele dosiahnuť. Keby sa kategórie uplatňovali dôkladne a pritom sa dodržiavala jednoznačná línia, obsahovala by nakoniec každá kategória logicky zaradené a všeobecne platné skupiny chránených území.

Pri vysvetľovaní systému z roku 1978 vznikali nasledujúce okruhy otázok:

- veľkosť chránených území
- zonácia chránených území
- kompetencie pre manažment
- vlastnícke vzťahy
- regionálne odchýlky
- zaraďovanie do viacerých kategórií
- krajina ležiaca v okolí chránených území
- medzinárodné vyhlasovanie chránených území

V tejto kapitole sa vo vzťahu k jednotlivým kategóriám stručne objasnia vyššie uvedené okruhy problémov. (IUCN už k týmto témam uverejnila viaceré materiály). Nasledujúce vysvetlenia poskytujú pre každú kategóriu detailnejší pohľad na niektoré z uvedených problémov.

Najmä tie charakteristiky Európy, ktoré sú uvedené už v úvode - teda dominancia kultúrnej krajiny, všeobecne skôr malé parcely s vysokým podielom súkromnej pôdy, ale aj rozdelenie na mnoho štátov, z ktorých sú niektoré veľmi malé s vysokou hustotou obyvateľstva – sťažujú vyhlasovanie chránených území, ktoré by spĺňali kritériá kategórií I, II a VI. Tieto kategórie sú však dôležité pre zabezpečenie ochrany nášho cenného európskeho prírodného dedičstva v reprezentatívnych územiach.

Práve z týchto dôvodov má mnoho krajín Európy ťažkosti s vyhlasovaním chránených území podľa kategórií I, II a VI a napĺňaním príslušných manažmentových cieľov. V prípade krajín, ktoré boli človekom zmenené už dávnejšie existuje podmienka, aby sa na prevažnej časti územia zastavilo využívanie krajiny a bez obmedzovania sa nechali prebiehať ekologické procesy. Manažmentovým cieľom by malo byť zastavenie ich využívania do najvyššej možnej miery a to ak nie hneď, tak v strednodobom časovom horizonte.

Veľkosť chránených území

Veľkosť určitého chráneného územia by mala byť taká, aby na jeho suchozemských resp. vodných plochách bolo možné dosiahnuť stanovené manažmentové ciele. Územie kategórie I by malo byť teda také veľké, aby umožňovalo plniť manažmentové ciele prísnej ochrany, teda aby slúžilo ako referenčné územie, územie venované výskumu alebo ochrane divočiny. Chránené územie kategórie II zas musí byť také veľké, aby zahŕňalo jeden alebo viacero takých kompletných ekosystémov, ktoré neboli zásahmi alebo využívaním človeka podstatne zmenené. Z praktických dôvodov registruje Zoznam OSN len územia s veľkosťou minimálne 1 000 hektárov, v prípade ostrovov, ktoré sú celé chránené je ich minimálna rozloha 100 hektárov. Tieto veľkosti sú však viac-menej orientačné. Z uvedeného vyplýva aj to, že inštitúcie príslušné pre vyhlasovanie chránených území by mali dbať na, aby manažmentový cieľ nebol neskôr vystavený tlaku okolitého prostredia. Pre takéto územia, ktoré nie sú zahrnuté do ochrany, je potrebné prijať podporné manažmentové opatrenia.

Zonácia chránených území

Aj keď sú pre priradenie k určitej kategórii rozhodujúce hlavné ciele manažmentu, uvádzajú často manažmentové plány pre rôzne zóny rôzne ciele, a to vždy podľa práve aktuálnych podmienok. Predpokladom pre jednoznačné priradenie k správnej kategórii je, aby aspoň tri štvrtiny, a pokiaľ možno ešte väčšia časť územia boli spravované s ohľadom na hlavný cieľ; manažment zvyšku územia s ním nesmie byť v rozpore. Prípady, keď sú pre jednotlivé časti rovnakej administratívnej jednotky stanovené odlišné manažmentové ciele sa opisujú v „zaradovaní do viacerých kategórií“.

Opatrenia pre zvyšné plochy, slúžiace na ochranu, ako napr. na vytváranie a regeneráciu biotopov, ochranu určitých druhov, zachovanie rozmanitých štruktúr alebo zaužívaného, trvaloudržateľného využívania krajiny, nesmú byť v rozpore s prioritným cieľom ochrany. Rozčleňovanie na zóny podľa princípov šiestich manažmentových kategórií je cenný nástroj, nemal by však viesť k tomu, aby sa jednotlivé chránené územia zaradovali do viac ako jednej kategórie IUCN.

Kompetencie pre manažment

Za existenciu a rozvoj rozsiahlej sústavy chránených území nesú hlavnú, neodňateľnú zodpovednosť vlády. Mali by v chránených územiach vidieť dôležité stavebné kamene národnej stratégie ochrany prírody a trvaloudržateľného rozvoja. Kompetencie pri riadení jednotlivých chránených území však môžu ležať ako na ústredných vládnych úradoch, tak aj na spolkových štátoch či na ich podriadených inštitúciách. Rovnako kompetentné môžu byť aj mimovládne organizácie, súkromné inštitúcie alebo obce. Z tohto dôvodu je táto smernica pružná v otázke, ktorý typ inštitúcie má byť kompetentný na manažment chránených území jednotlivých kategórií. Rozhodujúce je koniec-koncov len to, či dokáže zabezpečiť naplnenie manažmentových cieľov. V praxi sú chránené územia kategórie I až III spravované väčšinou úradmi, ktoré sú nejakým spôsobom napojené na štátnu výkonnú moc; oprávnenosť pre kategórie IV a V môže spočívať na miestnych administratívach, ktoré však zvyčajne tiež pracujú v rozmedzí národných právnych predpisov.

Vlastnícke vzťahy

Rovnako ako pri otázke kompetencií je aj tu rozhodujúce, či vlastnícke vzťahy umožnia dosiahnutie manažmentových cieľov daného územia. Prípady, keď je vlastníkom štát, alebo právnická osoba, ktorá sa cíti byť viazaná ochranou prírody, v mnohých krajinách zjednodušujú manažovanie chránených území. Veľkou výhodou sú takéto vlastnícke vzťahy najmä v chránených územiach kategórií I – III. Toto však nie je všeobecným pravidlom a súkromné vlastníctvo je naďalej omnoho častejšie, ak nie dokonca pravidlom. Okrem toho skúsenosti jasne dokazujú, že bez ohľadu na vlastnícke vzťahy závisí úspech riadenia od dobrej vôle a spolupráce miestnych obcí. V takýchto prípadoch je pre správu chráneného územia nevyhnutné disponovať dobrým poradenským a komunikačným systémom, ako aj účinnými mechanizmami, medzi ktoré môžu patriť aj finančné, ktoré zabezpečia úspešnosť naplnenia manažmentových cieľov.

V Európe je väčšia časť pozemkov v chránených územiach kategórií I, II, III a IV v súkromnom vlastníctve. Aby bolo možné dosiahnuť ciele, sú pri manažmente území v súkromnom vlastníctve nevyhnutné dlhodobé dohody zaisťujúce záujmy ochrany prírody. Medzi ne patrí napríklad celý rad opatrení, ako sú odmeny, odškodnenia či úradné nariadenia.

Regionálne odchýlky

Klasifikačný systém by mal byť vo všetkých štátoch používaný rovnako, aby sa uľahčil zber a spracovanie porovnateľných dát a zlepšila sa komunikácia medzi krajinami. IUCN preto odmieta využívanie odlišných štandardov v rôznych častiach sveta. Podmienky vyhlasovania a manažmentu chránených území sú však od regiónu k regiónu a od krajiny ku krajine veľmi rozdielne. Spomedzi všetkých svetadielov je najlepším príkladom na možné komplikácie pri vyhlasovaní chránených území kategórie II práve Európa so svojou dlhou históriou osídlenia a

využívania krajiny a navyše s nespočetnými vlastníkami. Tunajšie podmienky sú preto omnoho vhodnejšie na vyhlasovanie chránených území kategórií IV a V.

Vďaka flexibilitě, ktorou sa vyznačuje, sa dá táto smernica prispôbiť rozdielnym podmienkam na jednotlivých svetadieloch a v rozličných krajinách.

Vyššie uvedené vysvetlenie slúži len ako príklad a neznamená, že v Európe sa bude akceptovať len vyhlasovanie chránených území kategórií IV a V.

Zaradovanie do viacerých kategórií

Často sa stáva, že na chránené územia sa viaže viacero rozdielnych kategórií; niekedy sa vyskytujú aj „prepojenia“. Existuje mnoho území kategórie V, v ktorých ležia chránené územiach kategórie I a IV alebo hraničia s územím kategórie II. Vnútri niektorých chránených území kategórie II sa zas nachádzajú územia zodpovedajúce kategórii Ia alebo Ib. Ani v najmenšom to nie je v rozpore so systémom za predpokladu, že takéto územia sú vyčleňované kvôli štatistickým výskumom a zberu dát. Aj keď je zrejmou prednosťou, keď celé územie spadá pod jednu správu, nie je to vždy pravidlom. V takých prípadoch je nevyhnutná úzka spolupráca medzi správami.

Krajina ležiaca v okolí chránených území

Chránené územia nie sú izolované jednotky, ale sú ekologicky, hospodársky, politicky a kultúrne prepojené so svojím okolím. Z tohto dôvodu sa musí plánovanie a manažment chránených území zakomponovať do regionálnych plánov a okrem toho byť v súlade aj s plánovaním na miestnej úrovni. Pri aplikácii klasifikačného systému sa musí odlišovať jadrové územie a nárazníková zóna chráneného územia a pre každé z nich musí byť stanovená správna kategória.

Medzinárodné vyhlasovanie chránených území

V systéme z roku 1978 sa vyskytovali špeciálne kategórie pre lokality Svetového dedičstva a biosférické rezervácie, pričom obsahovo nešlo o samostatné kategórie, ale o medzinárodné označenia. Takmer všetky lokality Svetového dedičstva sú na národnej úrovni vyhlásené za chránené územia a dajú sa preto zaradiť do niektorej z kategórií. To isté platí pre mnohé biosférické rezervácie, ramsarské lokality a iné územia, vyhlásené na základe regionálnych dohôd. Platí preto nasledujúca zásada: za predpokladu, že územiu je pridelená zvláštna ochrana na národnej úrovni, nasleduje jeho zaradenie do príslušnej manažmentovej kategórie. Zvláštny medzinárodný status sa bude nezávisle od toho registrovať napríklad v Zozname OSN a všetkých ďalších dokumentoch IUCN.

Časť II

Manažmentové kategórie

Táto kapitola obsahuje nasledujúce údaje pre každú zo šiestich kategórií:

- definícia
- manažmentové ciele
- výberové kritériá
- kompetencie
- zodpovedajúca kategória systému z roku 1978

Dohovor o biologickej diverzite (článok 8) žiada členské krajiny aby budovali sústavy chránených území a IUCN/WCPA v tejto súvislosti nabáda, aby pritom využívala celú škálu manažmentových kategórií. Je žiadúce, aby každá krajina využívala podľa možnosti všetky kategórie.

Kategórie Ia/Ib, III a najmä VI sú v Európe v porovnaní s ostatnými svetadielmi čo do počtu a veľkosti podhodnotené. V niektorých častiach tohto kontinentu úplne chýbajú. Takéto územia sú však veľmi dôležité pre dlhodobú ochranu prírodnej rozmanitosti Európy. Je preto potrebné vyzývať k širšiemu využívaniu práve uvedených kategórií.

*) (Všetky vysvetlivky a interpretácie dopĺňajúce pôvodný text "Smernice pre manažmentové kategórie chránených území" sa vzťahujú na situáciu v Európe a sú označené tučnou kurzívou.)

Kategória I Prísna (prírodná) rezervácia / Areál (územie) divočiny: chránené územie zriadené predovšetkým z dôvodu výskumu alebo na ochranu divočiny

Kategória Ia Prísna (prírodná) rezervácia: chránené územie vyhlásené najmä na vedecké účely

Definícia

Suchozemské alebo morské územie vyznačujúce sa výnimočnými alebo reprezentatívnymi ekosystémami, geologickými alebo fyziologickými znakmi a/alebo druhmi, ktorého manažment sa v prvom rade orientuje na vedecký výskum a/alebo monitoring životného prostredia.

Manažmentové ciele

- Ochrana biotopov, ekosystémov a druhov podľa možnosti v nenarušenom stave; ochrana genetických zdrojov v dynamickom, evolučnom stave;
- ochrana ekologických procesov;
- uchovanie krajiny štruktúry alebo skalných formácií;
- zabezpečenie vzorového prírodného prostredia na vedecké štúdium, výchovu a monitoring životného prostredia zahrnujúc referenčné územia, v ktorých je zásadne vylúčený každý zásah;
- minimalizácia narúšania územia starostlivým plánovaním a realizáciou výskumných úloh a ostatných povolených aktivít;
- obmedzenie vstupu.

Výberové kritériá

- Územie musí také veľké, aby bola zabezpečená celistvosť (integrita) jeho ekosystémov a dosiahnutie manažmentových cieľov, kvôli ktorým bolo územie vyhlásené za chránené.
- Územie musí ostať vo vysokej miere zbavené všetkých typov ľudských zásahov a poskytovať tak záruku, že sa nezmení.
- Udržiavanie biologickej rozmanitosti územia sa môže dosahovať len samotnou ochranou. Manažment územia vo forme podstatnejších zásahov alebo úpravou biotopov nie je žiadúci (porovnaj kategóriu IV).

Kompetencie

Vlastníctvo a správa leží v rukách štátu. Výkonným orgánom je úrad vybavený kvalifikovaným personálom, občianskoprávna organizácia, univerzita alebo iné pracovisko, ktoré je oficiálne poverené ochranárskymi alebo výskumnými úlohami, alebo aj vlastníci, spolupracujúci s takýmto typom verejnej alebo súkromnej organizácie. Pred zaradením chráneného územia do kategórie Ia sa musí vhodnými opatreniami zaručiť jeho dlhodobá ochrana. Územiám, na ktoré si uplatňujú výsostné právo viaceré štáty (napr. Antarktída) sa môžu udeľovať výnimky z medzinárodných dohovorov.

Zodpovedajúce kategórie systému z roku 1978

Vedecká rezervácia/prísna prírodná rezervácia

Poznámky k uplatňovaniu kategórie v Európe

Kategória Ia

V celej Európe existuje mnoho prísnych rezervácií pre výskum, ktoré však zvyčajne nie sú dostatočne veľké na to, aby v nich bola zaistená požadovaná integrita ekosystémov (väčšinou sú menšie ako 2 000 ha). Tento stav podmieňuje vysoká hustota obyvateľstva a intenzívne využívanie krajiny. Hodnota prísnych rezervácií pre výskum biotopov a ekosystémov sa navyše začala plne uznávať len pred relatívne krátkym časom. Vyhlasovanie väčších alebo rozširovanie existujúcich rezervácií by prispelo k lepšiemu pochopeniu a ochrane reprezentatívnych ekosystémov.

Na minimalizovanie narúšania výskumnou činnosťou by mali byť v manažmentových plánoch pre územia tejto kategórie presne definované povolené vedecké aktivity. Výskum a monitoring nesmie vyvolávať v biotopoch žiadne zmeny. Vstup do územia, v prípade že je vôbec povolený, by mal byť povolený len vo väčších rezerváciách tejto kategórie a obmedzený na pohyb len po označených chodníkoch a to len v malej časti územia.

Kategória Ib Územie (areál) divočiny: chránené územie vyhlásené najmä na ochranu divočiny

Definícia

Rozsiahle pôvodné alebo mierne zmenené suchozemské a/alebo morské územie so zachovaným prírodným charakterom, bez trvalého alebo významnejšieho osídlenia, ktorého ochrana a manažment slúži na zachovanie jeho prírodného stavu.

Manažmentové ciele

- Umožnenie budúcim generáciám pochopiť a spoznať územia, ktoré dlhodobo pretrvali bez narušenia ľudskými činnosťami;
- dlhodobé zachovanie dôležitých prírodných znakov a kvalít prírodného prostredia;
- sprístupnenie verejnosti takým spôsobom, ktorý je optimálny pre fyzickú a psychickú pohodu návštevníkov a súčasne najlepšie zachováva divočinový charakter územia pre súčasné a budúce generácie;
- zabezpečenie možnosti pre domáce obyvateľstvo žiť v tradičných podmienkach a v rovnováhe s prostredím a jeho zdrojmi.

Výberové kritériá

- Územie musí mať významné prírodné kvality, musia v ňom prevládať len prírodné sily. Takmer vôbec nesmie byť vystavené ľudským vplyvom a musí poskytovať záruku, že si pri vhodnom manažmente tento stav zachová.
- Územie musí mať ekologické, geologické, fyzickogeografické alebo iné charakteristické znaky významné z vedeckého, vzdelávacieho alebo historického hľadiska alebo sa musí vyznačovať zvláštnou krajinou krásou.
- Je prípustné, vchádzať do tohto územia jednoduchými, tichými, neznečisťujúcimi a nevtieravými dopravnými prostriedkami (to znamená žiadnymi motorovými vozidlami) a vnímať ticho a samotu.
- Územie musí byť dostatočne veľké na to, aby súčasne umožňovalo takúto ochranu aj uvedené formy využitia.

Kompetencie

ako pri podkategórii Ia.

Zodpovedajúce kategórie systému z roku 1978

Systém z roku 1978 túto podkategóriu neobsahoval, do platnosti sa však dostala na základe rezolúcie 16/34 valného zhromaždenia IUCN pre ochranu zdrojov a hodnôt území divočiny z Madridu (Španielsko) v roku 1984.

Poznámky k uplatňovaniu kategórie v Európe

Kategória Ib

Odhlídnuc od severoeurópskych parkov v Európe veľké oblasti divočiny úplne chýbajú. Takéto územia sa nachádzajú len v tých častiach Európy, ktoré nie sú dostatočne vhodné na využitie a preto ostali neosídlené. Tento typ ochrany preto v podstate nemá v európskom systéme chránených území žiadnu tradíciu.

Výraz divočina odzrkadľuje ľudské hľadisko a nie je preto presne vedecký.

***»Divočina«* preto môže zahŕňať aj územia, ktoré boli v minulosti obmedzený čas využívané bez toho, aby sa podstatne zmenila prírodná rozmanitosť ich stanovišť a druhov a následne boli ponechané prirodzenej sukcesii. Maloplošné územia divočiny nemohli takmer na celom území kontinentu – s výnimkou arktických oblastí – odolávať prenikaniu intenzívneho využívania krajiny. Na druhej strane existuje potenciál na vznik novej »divočiny« v bývalých vojenských priestoroch. Také územia by sa mali, v závislosti od typu biotopu a za predpokladu, že vykazujú pozoruhodnú rozlohu, uviesť pod ochranu a vytvoriť v nich priestor na prirodzenú sukcesiu a ďalší vývin bez priameho ľudského zásahu.**

Kategória II Národný park: chránené územie, vyhlásené (zriadené) predovšetkým na ochranu ekosystémov a na oddych

Definícia

Prírodné suchozemské alebo morské územie, vyhlásené na (a) ochranu ekologickej integrity jedného alebo viacerých ekosystémov v záujme súčasnej a budúcich generácií, (b) ukončenie exploatacie alebo nevhodného využívania, ktoré bránia dosiahnutiu cieľov vyhlásenia a (c) ako potenciál na získavanie duševných zážitkov, ako aj na poskytnutie vedeckej, vzdelávacej a rekreačnej ponuky pre návštevníka, pričom všetky musia byť v súlade s prírodou a kultúrou.

Manažmentové ciele

- Ochrana prírodných oblastí a krajinársky hodnotných území národného a medzinárodného významu na duševné, vedecké, výchovné, turistické alebo zotavovacie účely;
- trvalé zachovanie charakteristických príkladov fyzickogeografických regiónov, biocenóz, genetických zdrojov a druhov v čo najprírodnejšom stave, pričom je súčasne zaručená ekologická stabilita a rozmanitosť;
- také usmerňovanie duševných, výchovných, kultúrnych a rekreačných záujmov návštevníkov, pri ktorom sa územie zachováva v prírodnom alebo takmer prírodnom stave.

Oddych sa v týchto územiach zakladá predovšetkým na zážitku z vnímania nedotknutej prírody. Poznávanie prírody a krajiny ako súčasť programov pre návštevníkov a rekreácia sú hlavnou úlohou manažmentu takéhoto chráneného územia.

»Podpora poznávania životného prostredia a pochopenie prírody« sa preto zvyrazňuje ako jeden z manažmentových cieľov.

• Ukončenie a vylúčenie ďalšieho nevhodného alebo nadmerného využívania, ktoré je v rozpore s účelom vyhlásenia.

Táto požiadavka platí aj pre územia, v ktorých sa krajina pred vyhlásením za chránené územie akýmkoľvek spôsobom využívala a ktoré boli po vyhlásení ponechané sukcesii.

»Využívanie« zahŕňa poľovanie a rybárstvo. V ojedinelých prípadoch je povinnosťou úradov zodpovedných za chránené územie kategórie II prijať opatrenia, ktoré zabezpečia dosiahnutie uvedených manažmentových cieľov.

• Rešpektovanie ekologických, geomorfologických, náboženských alebo estetických atribútov, ktoré boli dôvodom vyhlásenia;

• ohľad na potreby domácich obyvateľov, vrátane ich využívania dostupných zdrojov na uspokojovanie ich životných potrieb v takej miere, ktorá nemá žiadne škodlivé účinky na ostatné manažmentové ciele.

Výberové kritériá

• územie musí predstavovať charakteristický príklad prírodnej oblasti, prírodného výtvoru alebo krajiny výraznej krásy, v ktorom sa vyskytujú druhy rastlín a živočíchov, stanovišť a geomorfologických javov, majúcich zvláštny význam z duševného, ale aj vedeckého, študijného, rekreačného či a turistického hľadiska.

• Územie musí byť dostatočne veľké na to, aby obsahovalo jeden alebo viacero ucelených ekosystémov, ktoré neboli podstatne zmenené prebiehajúcim nevhodným alebo nadmerným využívaním.

Kompetencie

Podľa možnosti by mal byť vlastníkom najvyšší príslušný správny orgán štátu, ktorý je súčasne za takéto chránené územie zodpovedný. Táto zodpovednosť však môže byť prenesená aj na iný štátny úrad, spoločenstvo zástupcov domáceho obyvateľstva, nadáciu alebo inú právne uznanú organizáciu, ktorá sa trvalo venuje ochrane tohto územia.

Za vyhlásenie chráneného územia v tejto kategórii je v Európe zodpovedný najvyšší kompetentný úrad krajiny. Tento úrad sa musí starať o to, aby sa v tomto území dosahovali zodpovedajúce manažmentové ciele.

Zodpovedajúca kategória systému z roku 1978

národný park

Poznámky k uplatňovaniu kategórie v Európe

Kategória II

Špecifickosť Európy – jej pomerne vysoká hustota obyvateľstva a dlhá história ľudskej premeny krajiny človekom – komplikuje vyhlasovanie chránených území takej rozlohy, ktorá by spĺňala kritériá tejto kategórie. Na zabezpečenie

ochrany reprezentatívneho európskeho prírodného dedičstva je však kategória II nepostrádateľná.

Medzi takéto chránené územia možno zaradiť aj tie, ktoré sa v minulosti nejaké obdobie a na určitej ploche využívali bez toho aby sa podstatnejšie zmenila prírodná rozmanitosť ich stanovišť a druhov a následne boli ponechané prirodzenej sukcesii («restoration ecology») v súlade s využívaním prírodných zdrojov. V územiach, ktoré boli pred vyhlásením za chránené územie zmenené ľudskou činnosťou, ale v ktorých sa ekologické procesy po vyhlásení samostatne znovu obnovili, môžu byť nutné isté opatrenia na regeneráciu biotopov (napr. odstránenie nepôvodných druhov drevín). Takýto opravný manažment musí byť časovo a priestorovo jasne ohraňovaný a nesmie byť v rozpore s hlavným cieľom ochrany.

V rozpore s cieľom ochrany nesmie byť v takýchto územiach ani oddych a voľnočasové aktivity. Z toho dôvodu by mali byť tieto činnosti orientované na prírodu a podriadené jej ochrane. V takýchto chránených územiach by sa nemali testovať žiadne typy technického vybavenia, ako sú horské bicykle, motocykle, terénne automobily, klzáky ani nízko lietajúce lietadlá.

V niektorých krajinách môžu ohrozovať správne využívanie tejto kategórie chránených území politické ambície.

Niektoré národné parky, uvádzané v kategórii II nespĺňajú štandard a preto ich nemožno riadne zaradiť do žiadnej z kategórii. IUCN vydáva na požiadanie certifikát o tom, či dané chránené územie podmienky tejto kategórie spĺňa. Organizácie EUROPARC, ako aj IUCN/WCPA sú navyše pripravené pomôcť krajinám pri korekcii manažmentu takéhoto územia, aby vyhovoval kritériám kategórie II.

Kategória III prírodná pamiatka: chránené územie, vyhlásené predovšetkým na ochranu zvláštneho prírodného výtvoru

Definícia

Územie zahŕňajúce jeden alebo viacero pozoruhodných alebo jedinečných prírodných alebo prírodno–kultúrnych významných alebo unikátnych výtvorov, ktoré sú cenné svojou vzácnosťou, reprezentatívnosťou, estetickou kvalitou alebo kultúrnym významom.

Manažmentové ciele

- Trvalá ochrana a zabezpečenie významných prírodných výtvorov pre ich významnosť a/alebo jedinečný alebo reprezentatívny charakter a/alebo ich duchovný význam;
- vytváranie možností pre výskum, vzdelanie, interpretáciu a využívanie voľného času v rozsahu, ktorý je v súlade s cieľom ochrany;
- ukončenie a zamedzenie akéhokoľvek spôsobu ďalšieho nadmerného alebo nevhodného využívania, ktoré je v rozpore s dôvodmi vyhlásenia;

- podporovanie prospechu domáceho obyvateľstva, ktorý je v súlade s manažmentovými cieľmi.

Výberové kritériá

- Územie musí zahŕňať jeden alebo viacero prírodných výtvorov mimoriadneho významu (napr. vodopády, jaskyne, krátery, skameneliny, duny alebo výnimočnéorské fenomény, ako aj jedinečné alebo reprezentatívne druhy flóry a fauny; medzi kultúrne javy patria napr. jaskynné obydliá, pevnosti (zrúcaniny) na horských vrcholoch, archeologické náleziská alebo tradičné kultové miesta pôvodného osídlenia).
- Územie musí byť dostatočne veľké na to, aby zabezpečovalo nedotknutosť pamiatky a jej bezprostredného okolia.

Kompetencie

Vlastníctvo a oprávnenosť manažmentu leží na ústrednom štátnom orgáne alebo, v prípade existencie príslušných bezpečnostných a kontrolných mechanizmov, na podriadenom štátnom úrade, spoločenstve domáceho obyvateľstva, neziskovej organizácii alebo zväze, ale výnimočne aj na súkromnom združení za predpokladu, že trvalá ochrana charakteru tohto územia bola zabezpečená už pred jeho vyhlásením.

Zodpovedajúce kategórie systému z roku 1978

prírodná pamiatka

Poznámky k uplatňovaniu kategórie v Európe

Kategória III

Používanie kategórie III nie je v Európe veľmi rozšírené. V jej rôznych častiach však existujú potenciálne územia, napr.orské útesy alebo kras, s rozličnými národnými označeniami.

Tento typ chráneného územia sa využíva zvyčajne pre relatívne malé územia (pod 1 000 ha), môže však zaznamenávať vysoký počet návštevníkov. Aby sa špecifické hodnoty tohto územia nezničili, je veľmi dôležité správne usmerňovanie návštevnosti a tlmiaca zóna, ktorá by mala byť dostatočne veľká na to, aby pojala návštevný tlak.

Treba mať na pamäti, že pojem »prírodná pamiatka« sa v národnej legislatíve mnohokrát aplikuje s odlišným významom (napr. pre kultúrne pamiatky), čo môže komplikovať ich zaradenie v kategórii III.

Kategória IV Chránené územie (areál) starostlivosti o stanovištia/druhy: chránené územie s cieľenými manažmentovými zásahmi.

Definícia

Suchozemské alebo morské územie, v ktorom sa vykonávajú zásahy s cieľom zabezpečiť ďalšiu existenciu biotopu a/alebo uspokojiť potreby určitého druhu.

Manažmentové ciele

- Prostredníctvom ľudského zásahu zabezpečenie a zachovanie takého stavu biotopu, ktorý je potrebný na ochranu druhu, skupiny druhov, biotických spoločenstiev alebo prírodných výtvorov;
- umožnenie výskumu a monitoringu prostredia ako hlavných aktivít v rámci trvalého manažmentu;
- venovanie vymedzenej zóny na vzdelávanie a "zažívanie" prírody s cieľom priblížiť verejnosti zvláštnosti týchto stanovišť a starostlivosť o voľne žijúce druhy;
- ukončenie a ďalšie zamedzenie nadmerného alebo nevhodného využívania takým spôsobom, ktorý je v rozpore s dôvodmi vyhlásenia tohto chráneného územia;
- podporovanie takého prospechu domáceho obyvateľstva, ktorý je v súlade s manažmentovými cieľmi.

Výberové kritériá

- Územie musí mať dôležitý význam pre ochranu prírody a prežitie druhov (tým, že zahŕňa hniezdiská a mokrade, koralový rif, ústie rieky vystavené prílivu a odlivu, traviny, lesy alebo neresiská).
- Ochrana príslušného biotopu je rozhodujúca pre zachovanie národne alebo lokálne významných druhov flóry alebo pôvodných či migrujúcich druhov fauny.
- Ochrana týchto druhov a stanovišť vyžaduje aktívne zásahy orgánov zodpovedných za jeho manažment, a v prípade potreby ovplyvňovanie celých biotopov (porovnaj s kategóriou Ia).
- Veľkosť územia závisí od požiadaviek ochraňovaných druhov na svoje stanovište a preto sa môže pohybovať od relatívne malého až po veľmi rozsiahle.

Kompetencie

Vlastníctvo a oprávnenosť vykonávania manažmentu leží na ústrednom štátnom orgáne alebo, v prípade existencie príslušných bezpečnostných a kontrolných mechanizmov, na podriadenom orgáne, neziskovej organizácii alebo zväze, alebo súkromných osobách či spoločenstvách.

Zodpovedajúce kategórie systému z roku 1978

prírodná rezervácia / riadená prírodná rezervácia / rezervácia zveri

Poznámky k uplatňovaniu kategórie v Európe

Kategória IV

Cieľom manažmentu je prostredníctvom starostlivosti o stanovište udržiavať určité sukcesné štádiá biotopov, potrebné pre ochranu uprednostňovaného druhového zloženia alebo určitého prírodného javu. Cieľom tohto typu manažmentu je aj zvyšovanie biodiverzity predmetnej biocenózy. Aby sa

podarilo naplňovať ciele ochrany, môže v územiach kategórie IV podliehať trvalému manažmentu len niekoľko podstatných zložiek stanovišťa.

V Európe zodpovedá tejto kategórii mnoho pomerne malých území, ktoré sú súčasťami väčších chránených území a preto sa nevyčleňujú ako samostatné chránené územia kategórie IV.

Kategória V Chránené suchozemské (krajinné) / morské územie: územie, ktorého manažment je zameraný predovšetkým na ochranu suchozemského (krajinného) alebo morského územia a slúži na rekreáciu

Definícia

Suchozemské, prípadne pobrežné alebo morské územie, ktoré získalo dlhodobou súčinnosťou človeka a prírody špecifický charakter výnimočných estetických, ekologických a/alebo kultúrnych hodnôt, často má jedinečnú biologickú rozmanitosť. Pre ochranu, zachovanie a ďalší vývin územia je nutné nerušené pokračovanie tohto tradičného spolužitia.

V Európe patria do tejto kategórie predovšetkým prírodné parky, prírodné rezervácie, regionálne parky, krajinné parky, alebo britské národné parky. Chráni sa nimi tradičná kultúrna krajina, ktorej sa prikladá rovnaká hodnota ako nedotknutej prírode.

Manažmentové ciele

- Udržiavanie harmonickej interakcie prírody a ľudských zásahov prostredníctvom ochrany krajiny a/alebo morských oblastí, ako aj pokračovaním v tradičných spôsoboch využívania krajiny (vrátane stavieb), ale aj zachovaním sociálnej a kultúrnej osobitosti;
- podpora takého spôsobu života a hospodárenia, ktorý je v súlade s prírodou a udržiavanie tradičnej sociálnej a kultúrnej skladby tamojších sídiel;
- zachovanie rozmanitosti krajiny a v nej sa vyskytujúcich druhov a ekosystémov;
- v prípade potreby ukončenie a ďalšie zamedzenie takého nadmerného alebo nevhodného využívania, ktorého rozsah alebo druh je neprimeraný;
- vytvorenie turistickej a rekreačnej ponuky, ktorá je v súlade so špecifickými vlastnosťami územia;
- podporovanie takých aktivít v rámci vedy a kultúry, ktoré prinášajú domácomu obyvateľstvu trvalý osôh a ktoré sú vhodné na zvyšovanie verejného povedomia v ochrane prírody a krajiny;
- zabezpečenie výhod pre domáce obyvateľstvo a zvýšenie ich blahobytu prostredníctvom poskytovania prírodných produktov (napr. z lesníctva a rybárstva) a služieb (ako napr. čistej vody alebo príjmov z „mäkkej“ turistiky).

Výberové kritériá

- Územie zahŕňa krajinu a/alebo pobrežie a/alebo ostrov v rámci morského územia, vyznačujúce sa mimoriadnou krajinou krásou. Obsahuje rôzne stanovištia, ako aj rastlinné a živočíšne druhy, práve tak ako výnimočné alebo tradičné formy využívania krajiny, ale taktiež špecifickú sociálnu skladbu, prejavujúcu sa v osídlení, miestnych zvykoch a obyčajoch alebo náboženských tradíciách.
- Územie ponúka možnosti rekreácie, ktoré musia byť v súlade so spôsobom života a tradičnými spôsobmi hospodárenia jeho obyvateľov.

Kompetencie

Vlastníkom celého územia síce môže byť štát, ale zvyčajne pozostáva z mozaiky súkromného a verejného vlastníctva, čo podmieňuje diferencovanú starostlivosť. Tento rozličný manažment musí podliehať spoločnému plánovaniu alebo iným kontrolným mechanizmom, a pokiaľ je to potrebné (nevyhnutné), zabezpečuje sa pomocou finančného príspevku štátu alebo inými spôsobmi podpory. Len tak možno natrvalo zachovať kvalitu krajiny a tradičných zvyklostí, obyčajov a hodnotu územia.

Aj táto kategória chráneného územia vyžaduje právny základ a nezávislú správu, ktorá je oprávnená územie manažovať, má potrebnú právomoc a je vybavená personálom a finančnými prostriedkami, potrebnými na zabezpečovanie plnenia manažmentových cieľov.

Zodpovedajúca kategória systému z roku 1978

chránené krajinné prostredie (oblasť)

Poznámky k uplatňovaniu kategórie v Európe

Kategória V

V Európe, na kontinente, ktorý je už celé tisícročia silno poľnohospodársky alebo inými spôsobmi využívaný, má kultúrna krajina obrovskú rozlohu. Rovnako veľmi veľká je aj mnohotvárnosť chránených území zaradovaných do kategórie V; ich názvy na národnej úrovni siahajú od národného parku cez regionálny park, regionálnu prírodnú rezerváciu a prírodnú rezerváciu až po chránenú krajinnú oblasť. Táto kategória sa preto často zneužíva. Mnohé územia, ktoré nezodpovedajú žiadnej zo základných definícií IUCN pre chránené územia sa nepravdivo zaraďujú práve do tejto kategórie.

V mnohých častiach Európy sa tento typ chráneného územia prekrýva s pokusnými oblasťami pre trvaloudržateľné spôsoby hospodárenia. Pre natoľko rozmanité formy využívania týchto chránených území je preto dobrý manažmentový plán ešte dôležitejší ako v ostatných kategóriách. Aby sa naplnili manažmentové ciele, mala by podstatná časť tohto typu územia podliehať starostlivosti, ktorá je v súlade s ochranou prírody.

Kategória VI Chránené územie (areál) so starostlivosťou o zdroje: chránené územie, ktorého manažment slúži na trvaloudržateľné využívanie prírodných ekosystémov

Definícia

Územie zahŕňajúce najmä prírodné systémy v ich pôvodnom stave a ktorého manažment zaručuje trvalú ochranu a zachovanie druhovej rozmanitosti, súčasne však poskytuje aj prírodné produkty a služby na uspokojovanie potrieb spoločnosti podľa princípu trvalej udržateľnosti.

Manažmentové ciele

- Trvalé zabezpečenie biologickej rozmanitosti a iných prírodných hodnôt územia;
- podpora uvedomenia si zodpovednosti pri voľbe spôsobov trvaloudržateľného hospodárenia;
- ochrana prírodných zdrojov pred výrobnými metódami, ktoré by poškodzovali biodiverzitu územia, a
- podporu regionálneho a miestneho rozvoja.

Výberové kritériá

- Najmenej dve tretiny územia sa musia nachádzať v prírodnom stave; na obmedzenom priestore sa môžu vyskytovať aj človekom zmenené ekosystémy, nepatria sem však veľké pestovateľské oblasti, slúžiace na hospodárske účely.
- Územie vyžaduje veľkosť, ktorá umožňuje dlhodobé využívanie bez toho, aby sa – taktiež z dlhodobého hľadiska – znižovali jeho prírodné hodnoty.

Kompetencie

Správa prislúcha štátnemu úradu, ktorý je jednoznačne poverený zabezpečovaním ochrany územia. Samotný manažment sa uskutočňuje v spolupráci s miestnym obyvateľstvom a môže sa zakladať na miestnych tradíciách, je podporovaný a poskytovaný štátnymi alebo súkromnými organizáciami. Vlastníkmi sú štátne a/alebo súkromné osoby alebo organizácie.

Zodpovedajúce kategórie systému z roku 1978

Neexistuje žiadna priama analógia s niektorou z kategórií systému z roku 1978, napriek tomu však do úvahy prichádzajú niektoré územia, ktoré sa kedysi označovali ako riadené areály (chránené územia) s viacnásobným využitím alebo areály (chránené územia) so starostlivosťou o zdroje.

Poznámky k uplatňovaniu kategórie v Európe

Kategória VI

Použitie tejto novej kategórie predstavuje výzvu. Ako vhodné územia prichádzajú do úvahy najmä niektoré časti Škandinávie (najmä územie, ktoré

osídľujú Samiovia) a okrem toho aj niektoré morské oblasti. IUCN a EUROPARC posmeľujú všetky krajiny zvážiť možnosti aplikácie tejto kategórie v uvedených, ale aj iných oblastiach.